

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN.

Mededeelingen van den Bond van Oostvlaamsche Folkloristen.
Maatschappij zonder winstbejag.

TWEEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT.

De leden ontvangen de mededeelingen gratis
Jaarlijksche bijdrage voor het lidmaatschap :
15 frank.

Redactie : F. Van Es,
de Vilanderstr., 71, Aalst.
Postchekekening 2043,98
P. Luyckx, Gent.

Prijs per n° : 3 fr.
Abonnementsprijs
buitenland : 4 belga's.

Penningsoorten en hun Folkloristische Openbaringen.

Door de eeuwen heen hebben munten en penningen een zeer groote rol gespeeld, niet alleen op oudheid- en geschiedkundig maar tevens op folkloristisch gebied. Zij hebben n. l. gewichtige feiten openbaar gemaakt uit het maatschappelijk leven der volkeren, vooral met betrekking tot hun zeden, gebruiken en gewoonten.

Bij de Romeinen o. a. vervulden de geldstukken een dubbele rol : ze waren een ruilmiddel en door den aard der afgebeelde tafereeltjes op de keerzijde, die de merkwaardige gebeurtenissen aan de bevolking moesten bekend maken of herinneren, waren ze tegelijk gedenkpenningen.

Behalve de munten zijn ons evenwel uit dit lang vervlogen tijdvak andere metallieke souvenirs gebleven, namelijk de medaillons, de tesseræ en de spintriae. Onder de keizerlijke Romeinsche munten zijn er van buitengewone grootte die, ofschoon op dezelfde wijze vervaardigd als de species, tot een heel ander doeleinde waren bestemd en nooit als ware munt werden verhandeld ; zij verschijnen onder Trajan en worden in de numismatiek " *Medaillons* „ genoemd.

Gouden en zilveren medaillons werden gefabriceerd om aan personages van aanzien uitgedeeld te worden bij de donativa en bij andere gelegenheden van openbare milddadigheid, van officieele geschenken, zooals deze die plaats

hadden aan de calendae van Januari en het volksfeest der Saturnaliën.

(Donativum = plechtigheid, bestaande in het uitreiken van giften aan de soldaten, door de Romeinsche keizers, bij hunne troonsbeklimming).

De gouden medaillons werden door de keizers ten geschenke gegeven en de zilveren door de consuls bij hun aanstelling.

Op de bronzen medaillons ontbreken de letters S. C. (senatus consulto) waardoor zij te onderscheiden zijn van de munten van hetzelfde metaal, alhoewel zij werden vervaardigd bij toestemming van den Senaat, die tot den koperen muntslag was gemachtigd, gelijk het recht om goud en zilver te munten den keizer behoorde. Zij werden geslagen op order van den Senaat, wanneer deze aan den keizer openbare heilwenschen toestuurde, bij een aankomst, een afreis, een zegefeest, een godsdienstige plechtigheid, ook bij gelegenheid van vergaderingen der afgevaardigden van steden eener zelfde provincie. De voorzijde vertoont doorgaans het beeld van den keizer of van een voornaam personage.

De gewoonte van bronzen medaillons te vervaardigen ging van Rome over naar de provinciën.

Bij figuur 1, bronzen medaillon te Lyon geslagen ter gelegenheid eener vergadering van de drie Galliën, zien wij

Fig. 1.

het monumentaal outer, waarboven twee victories prijken, dat ter vereering van den keizer was opgericht.

De bronzen medaillons zijn met den hamer geslagen of gegoten; deze laatste, gewoonlijk met een breeden cirkel

gerand, werden waarschijnlijk ter gelegenheid van circusspelen vervaardigd en gingen niet uit van eenig openbaar gezag; zij werden ook als talisman gebruikt om geluk aan te brengen.

De " *Tessera* „ was een merkteeken in koper, lood of been van verschillende vormen. Sommige werden vervaardigd op dezelfde wijze als de munten en zijn nagenoeg van eenzelfden modul als de gangbare species. De tessera's gaven toegang tot de spelen en zekere plechtigheden, tot circus, schouwburg, amphitheater, feestmalen, enz. Sommige gaven recht tot deelname aan een openbare uitdeeling van levensmiddelen. Andere deden dienst bij het uitloten van plaatsen onder zeker magistraten; andere meer dienden aan industriëlen en kooplieden tot reclame en vermeldden hun adres.

De tessera's, recht gevend op de meest verheven plaatsen in het theater, hadden den vorm van een hoen of een duifachtig vogeltje; vandaar, dat men nog op onze dagen de verhevenste plaatsen in den schouwburg met den naam van " kiekenskot „ bestempelt.

Spintria's zijn tessera's, die tot losbandige slemppartijtjes toegang verleenden. Zij zijn in koper, van dezelfde afmeting en van hetzelfde model als de andere, doch verbeelden op een der vlakken steeds zeer verscheiden onderwerpen van wulpschen aard.

Bij de Romeinen bestond ook de gewoonte bij de plechtige openbare feestelijkheden ter gelegenheid van de blijde intrede van een vorst, kleine munten, " *missilia* „, (van *missilis* = dat licht om te werpen is) onder het volk uit te strooien. Dit gebruik is blijven voortleven en heden worden in zekere streken nog opzettelijk, voor dezelfde gelegenheid, muntvormige gedenkpenningen geslagen.

Zulke " *Strooi- of Zaaipenningen* „ werden onder de bevolking uitgezaaid bij de plechtige aanstelling als patriciër en consul van Clovis, den grondlegger van het Frankische rijk, bij de inhuldiging van keizer Karel's zoon, Filips II, als erfprins, bij de blijde intrede der aartshertogen Albert en Isabella en andere meer.

De figuur 2 toont ons een modernen Engelschen zaai-penning uitgestrooid bij het kroningsfeest van koning Edward VII, die regeerde van 1901 tot 1910.

Fig. 2.

Wij leeren uit de fabelachtige tijden in de Grieksche en Romeinsche godenleer, dat een algemeen gebruik met godsdienstig karakter hierin bestond, een geldstuk in den mond van den overledene te steken.

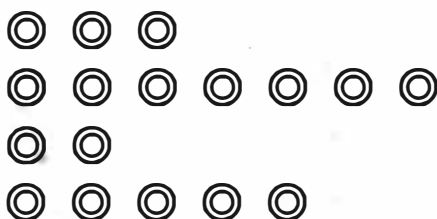
Deze " *Reis- of Teerpenning* „ (viaticum) moest als tol dienen aan Charon, die in zijn vaartuig de zielen der afgestorvenen over den Styx in het rijk van Pluto bracht.

Aan het Latijnsch viaticum, is het Fransche viatique ontleend, dat de dubbele beteekenis heeft van reispenning en van sacrament der stervenden.

Na het Romeinsch tijdvak verschijnen eerst op het einde der middeleeuwen de eigenlijke penningen, die door den aard der zeer uiteenlopende doeleinden, waartoe zij bestemd waren, in verscheidene groepen te verdeelen zijn.

In de 13^e eeuw zijn de " *Leg- of Rekenpenningen* „ de eerste, die verschijnen ; zij werden te dien tijde aangewend als werktuig om de rekenkundige operaties te vergemakkelijken. Deze soort penningen zijn van Franschen oorsprong en de algemeene naam " *jeton* „, waardoor ze worden aangeduid, komt van jeter, dat in het Oud-Fransch (gecter, getter) dezelfde beteekenis had als rekenen. Oorspronkelijk heetten zij dan ook gectoire, gettoire, en inderdaad, bij de rekenkundige bewerkingen werden ze naar een zekere wijze geworpen of geschikt. Men plaatste ze op de rekentafel derwijze, dat de eenheden zich op de onderste lijn, de tientallen onmiddellijk daarboven, de honderdtallen zich op de volgende lijn bevonden en zoo verder. Kwam men aan tien, dan werd een penning op de hoogere lijn geworpen en de

eerste werden weggenomen ; aldus kon bij een oogslag de uitkomst gelezen worden ; zoo gaf de volgende schikking :

het resultaat : 3725.

Aanvankelijk waren de legpenningen beenen schijfjes zonder eenig opschrift noch afbeelding ; naderhand in metaal verkrijgen zij den muntvorm en worden van meer belang door de afgebeelde voorstelling, de legende en in zeldzame gevallen het jaartal.

Opschriften van godsdienstigen aard komen talrijk voor, bijzonder het : “ *Ave Maria, gratia plena* „.

Op andere leest men : “ *Gettes bien, paies bien* „, of zooals bij figuur 3 afgebeelden rekenpenning :

Fig. 3.

“ *Icy : comptes : et : gestes : bien : g et : vous : gardes : de : mescomt* „, wat bewijst, dat zij dienst deden bij het vaststellen der te betalen sommen.

De Engelsche benaming voor legpenning “ *counter* „, dat van “ *to count* „ (rekenen) voortkomt, is daarvan ook een bewijs. Soms was het opschrift van zulken aard, dat alle verwarring met de werkelijke munt onmogelijk was ; zoo b. v. “ *Je ne suis pas vrai agneil* „.

De stad Doornik leverde in de 15^e eeuw een aanzienlijk getal penningen ; later kreeg de stad Nuremberg van dezen handel het monopolie, dat zij tot op heden wist te behouden.

Ziehier - figuur 4 - een Nurembergsche legpenning, waarop wij een handelaar vóór zijn rekentafel zien staan en met de legende : " *Fleisige rechnung macht richtikeit* „.

Fig. 4.

Tot de groep der rekenpenningen behooren de welgekende muntvormige " *Speelpenningen* „ van Nurembergsch fabrikaat. De legpenningen leidden tot het ontstaan van al de andere soorten. Koningen, prinsen, landsheeren, tot burgers toe lieten er slaan, alleen uit hoogmoed en eerzucht. Het werd eene ware manie en ten tijde van Lodewijk XIV waren er in Frankrijk liefhebbers, die er de zakken vol van hadden, zoozeer was alsdan deze liefhebberij in zwang.

Gilden en neringen, kanselarijen, kerkelijke vergaderingen, kamers van koophandel, provinciale staten, hoogeschoolen, academies, rederijerskamers, liefdadigheidsinrichtingen en zoo meer hadden hunne penningen, steeds met bijzonder zinnebeeldige afbeeldingen en devies.

In de middeleeuwen vormden de vereenigen van koop- en ambachtlieden, die eenzelfde beroep uitoefenden, de zoogenoemde " *Gilden* „. Deze hadden hun reglementen, bijzondere herkenningsteekens als vaandel, uniform, stempel, penning en zoo meer.

De " *Gildepenningen* „ werden aan de leden ten bewijze van lidmaatschap geschonken.

Wanneer eertijds het kapittel een samenkomst belegde, ontvingen de leden, die den kerkdienst of de vergadering bijwoonden, in overeenkomst met hun waardigheid, een aanwezigheidspenning.

Deze " *Kerk- of Kloosterpenningen* „ hadden een fictieve waarde, dienden om de aanwezigheid vast te stellen en werden, om de tegenwoordigheid te vergoeden, tegen gang-

bare specie uitgewisseld. Te Gent bezat de kerk van *St^e Pharaïldis* in de 15^e en 16^e eeuw, en *St^t Bavo*, in 1546, dergelijke penningen.

De "*Gedenkpenningen* „ of medailles kwamen in den beginne den muntvorm nabij. Later worden zij van een grooter model en nemen toe in zwaarte. Zij worden uitgedeeld of verkocht als blijvend aandenken aan belangrijke voorvallen : geboortefeesten, huwelijksplechtigheden, troonsbeklimmingen, openbare feestelijkheden van geschiedkundigen aard, plechtige inhalingen of oprichting van beelden, ter verheerlijking van oorlogsfeiten, vredesverdragen, epidemies en tal van andere gebeurtenissen en omstandigheden ; mettertijd werden zij vooral geslagen om als belooning en ter aanmoediging te worden uitgereikt.

Fig. 5.

Figuur 5, afbeelding van een gelegenheidspenning, toont ons den Spaanschen vorst Filips II, na zijn vierde huwelijk met Anna van Oostenrijk. Deze penning werd geslagen ter herinnering aan de overwinning op de Turken, te Lepante, op 7e October 1571. De keerzijde van deze medaille vertoont een allegorische voorstelling met het omschrift : "*Optimis Principibus* „ (Aan onze beste prinsen).

In het werk "*Médailles gantoises modernes* „, van Prosper Claeys, treft men de beschrijving aan van de Gentsche gedenkpenningen verschenen vanaf 1792 tot 1892.

In menig geval, en bijzonder in de Nederlanden gedurende de 16e eeuw, speelden de penningen als politiek propagandamiddel een belangrijke rol ; zoo ontstonden de zoogezegde "*Spotpenningen* „ met satirieke afbeelding en opschrift, zinspelend op personen, gebeurtenissen of instellingen, die men aan de kaak wilde stellen.

Ten tijde der omwenteling van de 16^e eeuw, werd tus-
schen Filips II en zijn landvoogden en de Republiek der Ver-
eenigde Provinciën, wederzijds als het ware strijd gevoerd
met den penning als wapentuig. Eenerzijds trachtte de
Spaansche regeering, door het in omloop brengen van pen-
ningen, haar gezag en macht in eere te houden, terwijl ander-
zijds als antwoord de Geuzen steeds de regeering aanvielen
met spotpenningen. Het is algemeen geweten, dat na het
gebeurde te Brussel op 6ⁿ April 1566, de Edelen den naam
van Geuzen aannamen en een penning lieten slaan, welke
zij op de borst droegen, met het opschrift: "*En tout fidelles
au roy jusques à porter la besace* „.

Fig. 6.

Bij figuur 6 geven wij de afbeelding van een modernen
spotpenning, Napoleon III hoonend, na den val van het
tweede keizerrijk in Frankrijk.

Wij zien den keizer met den Pruisischen helm op het
hoofd. Toen Napoleon, als voorzitter der tweede republiek,
onder den kreet van "*L'empire c'est la paix* „ op 2ⁿ Decem-
ber 1851 den staatsaanslag pleegde, had Victor Hugo, daags
te voren in volle zitting de woorden der binnenlegende
"*Napoléon le petit* „ tot hem gericht, woorden die later de
titel van een zijner werken zijn geworden.

De buitenlegende luidt: "*N'ayant pas le courage de mourir
à la tête de mon armée je me livre à mon frère de Prusse* „.

Op de keerzijde staan vermeld :

1e datum van den staatsaanslag : "*Paris 2 déc. 1851* „.

2e datum van den val van 't keizerrijk : "*Sedan 2 Sept. 1870* „.

Onder voorname katholieke families bestaat de gewoonte
bij een sterfgeval, in hunne parochiekerk hun familiewapen

op te hangen ; in vroegere tijden bestond ook het gebruik bij die plechtigheid " *Begrafenispenningen* „ uit te deelen, waarop hun wapenschild en zinspreuk prijken.

In de middeleeuwen en later, werden aan behoeftigen, bij begrafenisplechtigheden en zielmissen, penningen uitgereikt, die tegen geld of levensmiddelen : als brood, vet, brandhout, turf en zoo meer konden uitgewisseld worden.

Deze " *Armenpenningen* „ verdwenen van lieverlede en er werden bij het einde van den lijkstoet, bij het kerkportaal, onder toezicht van den armenmeester, heele manden brood uitgedeeld. De ouderen van dagen zullen zich herinneren, dat sommige doodsberichten van één of meer coupons, " broodkaartjes „, waren voorzien of dat een brooduitdeeling stond vermeld.

Ziehier de kopie van zoo een paar berichten :

Wees haar indachtig in uwe gebeden.

Gent, 14ⁿ Maart 1887.

*J. Van Gyseghem,
bakker,
Rabotstraat, 91, Gent.
Goed voor een brood.*

Op een anderen rouwbrief lezen wij :

*Une distribution de pains sera faite par les soins
de l'œuvre de St. Vincent de Paul.*

Gand, le 20 avril 1903.

S. R.

Ziehier - figuur 7 - een armenpenning uit de 17^e eeuw.

Fig. 7.

" *Danck God van al* „.

AB = Armenbrood.

Op de keerzijde leest men : " *D'Heer maak armen rijk, 1672* „.

In de eerste helft der 19^e eeuw was de volksarmoede zoo groot, dat tal van liefdadige maatschappijen brood, kleederen en brandstof aan de noodruftigen verschafte. Wij hoorden uit den mond onzer grootmoeder (1820-1888) het volgend lied, wellicht uit haar kinderjaren en zinspelend op dien droeven tijd :

Onze maatschappij
Staat den arme bij
Met de poule te spelen ;
Vraag maar onbevreesd
Zij geeft om het meest
't En zal haar nooit vervelen.
Kokedij ! Kokedij !
Leg maar nog een ei,
Kom maar bij, kom maar vrij,
't En is geen tooverei.
Hebt gij nood, weest niet blood,
Klaag ons uwen nood
Onze poule geeft u brood.

Wel had de Fransche wijsgeer F. de Laménais, (1782-1854) reeds geschreven : " Vereenigt u, steunt en beschut elkander wederkeerig, want als de mensch alleen staat buigt de wind van den tegenspoed hem ter aarde en de brandende hebzucht der machtigen slurpt het sap op, dat hem voedt „, doch eerst moesten ware volksvrienden, met de volle bewustheid, dat sociale rechtvaardigheid hooger staat dan liefdadigheid, tot het besluit komen, door samenwerking het sparen te leeren en door medeaandeel van de leden in de winst der onderneming het doel beoogen de liefdadigheid uit de samenleving te verdringen.

Aldus worden door de meeste coöperatieve maatschappijen, bij het uitkeeren der percenten, deeljetons van verschillende waarde, aan de leden geschonken, waarmede zij zich in hare magazijnen allerhande benodigdheden kunnen aanschaffen.

Dergelijke jetons hebben het karakter eener privaatmunt.

Soortgelijke penningen treft men ook aan voor mijnen, fabrieken, groote brouwerijinrichtingen, hotels, spijshuizen, enz.

Het is algemeen geweten, dat in koffiehuizen van aanzien, de kellner bij den kashouder gewone munt uitwisselt tegen jetons, en wanneer hij een gelag bestelt met die penningen betaalt. Hier kan eveneens van de krijgsgevangenenmunten gewaagd worden, die tijdens den wereldoorlog van algemeen gebruik werden en waarmede de krijgsgevangenen werden uitbetaald als loon voor afgelegd werk. Van denzelfden aard zijn de muntvormige penningen met fictieve waarde, waarmede eertijds in de staatsgevangenis, in de strafkolonie voor soldaten te Vilvoorden en in de koloniën van Hoogstraten en Merxplas werd betaald.

Naar gelang de omstandigheden en de noodwendigheid hebben dergelijke penningen ook een uitgebreider omloopgebied, zooals zulks het geval was voor de Engelsche en Amerikaansche "*Tokens*". Een staatsverordening van 1653, verleende namelijk aan bijzonderen de toelating, onder eigen wapenschild en devies, muntvormige penningen ter waarde van een "*half penny*", uit te geven. Later werd dat verleende recht herroepen, om op het einde der 18^e eeuw en bij het begin van de 19^e opnieuw te worden toegestaan. Ten tweedemale werd deze vergunning geschorst in 1818 voor Engeland en slechts in 1876 voor de koloniën.

Wij willen, alvorens deze verhandeling te eindigen, aanhalen dat eene numismatieke verzameling, behoorlijk gerangschikt en van etiketten voorzien, bestendig toegankelijk is voor het publiek, te Brussel, Museumplaats, n° 5, waar bewakers, met kennis van zaak, zeer bereidwillig alle inlichtingen verschaffen, die men wenscht.

*
* *

De munt- en penningkunde wordt met recht als eene uitgelezen wetenschap aanschouwd en, voor wie haar met hart en ziel beoefent, bezit zij een onweerstaanbare aantrekkelijkheid.

Bij het aanschouwen van munten en penningen krijgen we de ware onvervalschte trekken van de afgebeelde personen te zien, alsook honderden, ja duizenden voorstellingen over het leven, de zeden, gewoonten en gebruiken, de geloofs-

belijdenis, de werk- en strijdtuigen, modes in de kleederdracht en zoo meer.

Dank aan afbeeldingen en opschriften op munten heeft men meer dan eens den oorsprong en de beteekenis van antieke beelden, bas-reliefs en camées, bij opgravingen gevonden, met juistheid kunnen bepalen. Zulks is het geval met het bewonderenswaardig beeld, meesterstuk der gedrapeerde beeldhouwkunst, de " Victoire de Samothrace „, dat prijkt in het Louvre te Parijs, doch waaraan hoofd en armen ontbreken.

Op een Grieksche munt, op name van Demetrios, koning van Macedonië (294-287 voor J. C.), staat het beeld in zijn geheel, rechtstaande op den boeg van een strijdschip, in de linkerhand het kenteeken van de zeevaart houdende en op eene bazuin de beroemdheid verkondigende. Deze afbeelding verheerlijkt de zege van Demetrios, die het bevel voerde over de vloot door zijn vader Antigone uitgerust, en op Ptolemeus I, koning van Egypte, den zeeslag won.

Wat is dus niet al, sedert honderden jaren voor ons bewaard gebleven dank aan de munten, die aan den tijd en diens verwoestingen wisten te weerstaan, waar zooveel andere gewrochten te niet gingen.

Hoe juist wist de Fransche dichter, J. M de Heredia (1842-1905), deze waarheid door de volgende verzen in vloeiende poëzie weer te geven :

*“ Le temps passe. Tout meurt. Le marbre même s’use.
Agrigente n’est plus qu’une ombre, et Syracuse
Dort sous le bleu linceul de son ciel indulgent ;
Et seul le dur métal que l’amour fit docile
Garde encore en sa fleur, aux médailles d’argent,
L’immortelle beauté des vierges de Sicile „.*

Wij geven zoo getrouw mogelijk deze verzen volgender wijze in onze moedertaal weer :

*“ De tijd vliedt. Alles kwijnt. Zelfs ’t marmor wordt ook weggevreten.
Van Agrigenta blijft nog slechts een schaduw, en vergeten
Sluimert Syracuse onder blauwe wade van zijn ethertrans ;
Alleen het stom en taai metaal, dat buigzaam zich liet leiden
Bewaart, als zilveren medailles, uit die verre tijden,
Der Siciliaansche maagden steeds den onvergankelijken glans „.*

Met recht mag dus gezegd worden, dat de munten en penningen getuigen van het verleden ; zij laten toe met juistheid de datums van zekere feiten vast te stellen ; bij den liefhebber doen zij de eeuwen herleven, in den kolk der tijden verzwonden, en zij roepen in zijn geest de schoonste bladzijden der geschiedenis te binnen.

René Ladrière.

Dieren als Windwijzers.

De Weer- of Torenhaan.

Natuurkundigen der Oude Wereld bemerkten reeds de bijzondere eigenschappen van den haan. Vglk Plinius. 10e Boek, Hoofdst. 21 : " De natuur „ zegt hij " gaf ons die nachtelijke wakers. Ze gaan met ondergang der zonne slapen, wekken ons, bij de 4e wake, en roepen ons tot den dagarbeid terug. Ook daags kraaien ze af en toe om weerstoornis af te kondigen. „

"Wie gaf den haan dit onderscheidingsvermogen?„ zegt het Boek Job, in de Schrift (Job XXXVIII, 36).

In den aanvang van het Christendom wordt herhaaldelijk den nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van een gedurig waken tegen de vijanden der zaligheid. Evangelie en Apostelbrieven raken daarover niet uitgepraat. De oudste kerkelijke Hymnen, of gezangen, zeggen o. m. :

Praeco dici jam sonat,
Jubarque solis evocat,
Hoc, ipsâ petrâ Ecclesiae,
Canente, culpam diluit. (1)

Gallus jacentes excitat,
Et somnolentos increpat,
Gallus negantes arguit
Gallo canente, spes redit.

Daarvan, waarschijnlijk, het symbolisme van den haan, boven het kruis der torenspitsen. Sedert wanneer? Moeilijk vast te stellen, maar ongetwijfeld van zeer vroeg, wellicht van het tijdperk der eerste spitse torens. (2)

Het citaat Job XXXVIII, 36, is in de Vulgata : “ Quis posuit in visceribus hominis Sapientiam ? Vel quis dedit gallo intelligentiam ? „ d. i. “ Wie heeft in 't binnenste van den mensch de wijsheid geplaatst ? of wie heeft den haan verstand gegeven ? „

In den Hebreuwschen tekst wordt noch mensch noch haan genoemd. De Grieksche vertalers zijn blijkbaar niet wijs geworden uit hetgene er genoemd werd. In de voorgaande verzen is er spraak van onredelijke schepselen, die handelen alsof zij met rede en verstand begaafd waren. Vers 36 beteekent dus : Wie heeft er aan die of zulke schepselen verstand en wijsheid schijnen te geven, om Gods wil te volbrengen ?

Authentiek is de Vulgata, volgens de leering, d. w. z. : bevat geen dwaling op gebied van geloof of zeden.

St. Thomas van Aquino, zegt te dier zake : “ De haan schijnt verstand te hebben, omdat hij, op gepaste uren, door zijn kraaien, de wenteling der hemellichamen weet aan te duiden, de uren der wake aanduidt, zooals de nachtwakers plegen te doen, door zang of rateltuig. „

Hierin praat hij eenvoudig zijn grooten meester Aristoteles na (Il. de Coelo)- en, later, Plinius, t. a. p.

Blijft dus, dat de verzinnebeelding der waakzaamheid door den haan, nog niet als iets zoo ongerijmds, in de oogen der Kerk scheen, toen zij, al vroeg, een haantje op de torens plaatste. Zeer zeker ook herinnerde die wekker gedurig toch ook, en nog wel op de eerste lijn, aan den val van Petrus, die nu eenmaal niet waakzaam was geweest, en door een haan, nog al onverkwikkelijk werd wakker geschud, in 't voorhof van Kaïphas. (3)

Een Paard als Windwijzer.

Kerken, welke een der zoogenaamde Rijdende Heiligen, die gewoonlijk te paard zittend worden voorgesteld — inzonderheid St. Joris, St. Maarten, St. Jacob, St. Nikolaas — tot patroon hebben, vertoonen vaak een paard als windwijzer. Behalve de Martinustoren te Groningen en andere

torens, kan men ook den Domtoren van Utrecht noemen, welke als windvaan St. Maarten te paard verbeeldt. Het verhaal volgens hetwelk deze heilige, te paard zittend, een deel van zijn opperkleed snijdt en aan een bedelaar geeft, is genoeg bekend. (In Groningen geeft de jeugd aan het St. Martensfeest den naam "kip, kap, kogeltje „ ; het Middel-Nederlandsche woord "cogele „ komt overeen met covel of keuvel, dat is een capuchon of mantel met kap. (4)

De Zwaan op de Luthersche Kerken.

Op de Luthersche kerk te Rotterdam staat een zwaan als windwijzer. Volgens een oude legende zou Johannes Huss, toen hij in 1415 op den brandstapel het leven liet, gezegd hebben : " Gij braadt nu een gans, maar uit haar asch zal een zwaan U in het aangezicht vliegen „. Wij hebben hier te doen met een woordspeling, de naam Huss beteekent gans (in het Engelsch "goose „). Later heeft men aan die woorden de beteekenis van een voorspelling gegeven van de komst van Luther, als zou Huss deze met den Zwaan bedoeld hebben. (Luther dus de meerdere van Huss). Vandaar de zwaan op de Luthersche kerken). (5)

Jules Frère.

(1) Zinspeling op 't kraaien van den haan, bij Petrus' verloochening.

(2) Reeds in 't jaar 820, liet Rambert, bisschop van Brescia, een bronzen haan op de torenspits van zijn kerk plaatsen. (Ughelli, Italia sacra, 1719, t. IV, p. 530, aangehaald door L. Cloquet in *Eléments d'Iconographie Chrétienne*, Lille, Desclée, 1890, p. 322),

"Walstan, auteur du Xe siècle, dans le livre de la Vie de Saint Switin parle d'une manière assez poétique du coq placé au sommet de l'église que l'évêque Elfege avait fait bâtir à Winchester. (M. Violet-le-duc, *Dictionnaire raisonné de l'Architecture française*, T. III, 306).

(3) "La coutume allemande veut que le coq de chevet d'une église possède des pattes, contrairement au vieil usage wallon des coqs "sans pattes ". Etant de passage à Kermp - village flamand situé à quelque six kilomètres Nord-Ouest de Hasselt - nous fûmes assez surpris de constater que le coq de l'église avait, lui aussi, bel et bien des pattes à l'allemande „. Jos. Wilkin. "Le Vieux - Liège „, 17 Oct. 1928.

(4-5) Cfr F. W. Drijver, "Schetsen en Beelden „, blz. 72 Vlgg.

Op Vaders Knie in 't Sottegemsche.

Is er een schoonere titel voor de liedjes of rijmpjes, die U doen terugdenken aan uw prilste jeugd, als gij "paardeken rijden" mocht op Vaders knie of op de knieën van Grootvader ?

Wij geven ze hier weer, zooals wij ze konden opteekenen.

1

Tiere - liere - liere,
De rat(e) zit bij de viere,
De hond die wascht de schotels af,
De kat(e) stampt de boter af,
De musschen vagen thuis uit,
De zwaluws dragen 't vuil uit,
Van achter in moeders lochting,
Waar dat de vogelkens vochten ;
Ze vochten dat de pluimkens stoven,
Altijd lag de koekoek boven ;
De koekoek en 't koorlawerksken
Bouwden te zamen een kerksken,
Ze smeten dat kerksken in twee, in twee..
Dat 't vloog tot... in de zee.

2

't Een voetje over 't andere,
De schaapjes gingen wandelen
Zoo verre van huis, zoo verre van huis
Ze kwamen nog 't avond niet thuis, thuis, thuis.

Bij dit liedje worden de voetjes afwisselend 't een over 't andere gelegd en bij de laatste driemaal : thuis, driemaal tegeneen geklopt.

3

Kinderkens, kinderkens gaat gij mee
Op den boomgaard spelen ?
Appelkens²rapen, en nootjes kraken.
Wat zullen wij met die schelpjes doen ?
Laten op het water drijven.
Drijft, drijft, drijft tot aan mijn grootjens ;
Grootjen, grootjen, zijt gij thuis ?
Ja 'k mijn kinderkens, komt in huis.

Wat zit er op dat leerken ?
Onze Lieve Heerken.
Wat zit er op dat schouwken ?
Onze Lieve Vrouwken.
Wat zit er in dat hoeksken ?
Een ventje met een leeren broeksken.
't Heeft g'heel 't pateelken pap uitg'eten,
En g'heel zijn broeksken vol gescheten.

4

Bim, bam, baale,
De klokke luidt meitaale,
Over eenen doode man ;
Dooden man in d'eerde,
Rijke man te peerde,
Arme man te voete,
Danke Jezeken zoete !
Jezeken is gaan houtjes rapen
Boven op de krane ;
Sinte Madelijne
Doet de zonne schijnen,
Doet de regen overgaan,
Dat al de kleine kindjes,
Naar schole kunnen gaan.
Wie zal ze leeren ?
Onze Lieve Heere.
Wie zal 't onthouden ?
Onze Lieve Vrouwe.
Wie zal de misse doen ?
Pietjen mee zijn gelapte schoen.

5

U-te-ko peerd in 't ronde
Van Gent naar Derremonde,
Van Derremonde naar Boonsstrood (Baasrode ?)
Daar lag een klein visselken dood ;
Dat visselken was te koope
Tien pondkens groote.
Oliepot en Klinkepot.
Als we te Mechelen komen
W'hooren de klokken van Engeland.
Engeland en Spanje,

Appelkens van Oranje,
Peerkens van Condé, Condé,
Brengt ons klein kindje 'n koeke mee,
Al zoo groot als eenen man
Dat het hem niet dragen kan ;
Kan hem den anderen niet dragen ?
Werpt hem op den wagen ;
Kan hem den wagen niet voeren ?
Werpt hem over 't huis.
Ons kindjen is een groote,
Groote, groote, luis !

6

Te Sinksen, te Sinksen is 't ommegang.
Te Paschen worden de dagen lang.
Hoe lang zullen ze duren ?
Vier en twintig uren.
De pot en de schijve,
D'horlogie zal drijven.
Thans nog 'nen keer (bis)
Van al zijn leven
De dagen niet meer.
Zwier, zwier, dubbelen zwier !
Schud, schud, schud !
Mijn appelkens zijn al lang al rijpe.

In dit liedje wordt men met elken " zwier „ hooger opgetild, bij elke " schud „ wordt een schuddinge gegeven.

7

Er vlogen drij vogeltjes, over den Rijn,
Er stierven drij koningsdochterkens fijn.
Ze zijn 't recht wegelken ingegaan.
Aan d'hemelpoorte daar bleven ze staan.
Doe open, doe open de Hemelen-poort,
Er staan drij arme zielekens voor !
De Hemelen-poort werd opengedaan.
Wel Heerken ! (bis) wat heb ik misdaan
Dat ik met de andere niet binnen mag gaan ?
Gij hebt er al zooveel gedaan !
Terwijl uw zusterkens zijn naar de vespers gegaan,
Hebt gij u gevind in 't zijden lint ;
Met al uw hoovaardij, heb ik u niet van doen.

— Z'is het slink wegelken ingegaan,
Aan d'hellepoort daar bleefde zij staan.
Doet open, doet open, de hellepoort
Er staat een arrem zielken voor !
De hellepoorte werd open gedaan :
Daar mocht het zieleken binnengaan.
Daar stonden al de duivelkens om :
De eerste wenschte het wellekom,
De tweede zette het op 'nen stoel,
De derde wierp er een kusje naartoe,
De vierde maakte het 'nen drank
Van solfer en pek, van vlam en stank,
Dat 't vier aluit de kele kwam !

8

U-te-ko peerdeken,... dzakke.
Ik komme gereden da'k zwakke,
Over het veld met mijnen wagen
Kijken of gij niet bakken kunt ?
Kunde gij morgen bakken,
Bakt ons klein kind 'nen koeke,
Hij (zij) zal hem komen zoeken
In den oven of in den trog.
Heeft hij (zij) hem niet gehad
Zoo ligt hij er nog.

Dit " paardeken rijden,, dat de kinderen schateren deed van pret, gebeurde gewoonlijk bij avond, na het dagwerk. En als Vader of wie ook paardeken reed, dan moe was, werd het signaal gegeven om te gaan "neinen,, (slapen). Dan zei men het avondgebed op, dat soms wel met een schietgebeden eindigde.

Later er meer over. Voor nu ééntje als een voorsmaak.

Wat zie 'k van hier verre ?
Drie klare sterren :
d'eene is de zonne,
d'andere de maonne,
De derde is 't graf,
Waar Onze Lieve Heere
In begraven lag.

En met een kruisken en kusjes van Va en Moe werd de dag sloten.

O. Coessens-Debrez.

Wasche Sagen.

Wasche sagen verteld door Pier de schaper, Petrus de Meester van Hamme St. Anna, schaapherder 84 jaar, geboren te Belcele, opgeteekend den 13 Augustus 1931.

I. Mijn vader was eens gaan werken aan het vlas en kwam rond twaalf uur van Sint Niklaas naar Belcele.

Voorbij den watermolen, aan den kruis-lieven-heer, uit die dreef waar 't klooster gestaan heeft, kwam een nonne of een priester, 't was toch iets met rokken aan, met een kind op zijn schouder ; en als het bij mijn vader kwam ging het in den grond, — Mijn vader kwam thuis nat van 't zweet, van benauwdheid.

II. Op een hof in Belcele kon het gebeuren dat daar alleen de boomen aan 't waaien gingen en dat de koeien los stonden in den stal. De pastoor is daar geweest, die heeft gelezen in de stallen en is er al zweetende uitgekomen. Hij heeft gezegd wat ze moesten doen om daar van verlost te zijn : “ Niemand over den rijweg laten komen zonder dat ze het vragen en van achter op den hof het hekke toe houden. „ Zoo zouden ze daarvan afgeraken.

Ik heb eens op 'nen avond kar en peerd op dien rijweg gezien en die verdween in den grond.

III. De Ratteparèl (bijnaam van een straatleurder) leurde met rattenvergif. Hij gaat bij den smid, maar de smid zegt : “ Wij hebben wij geen ratten „ “ Hebt u (edde gulder) geen ratten, „ zegt de Ratteparèl, “ kijkt eens op de schuur of ge geen ratten hebt „ En de smid gaat kijken op de schuur en daar loopen er twaalf.

IV. Vic Hens dat was ook een aardige. 't Was wagenmakers-zitdag en de boeren lachten met hem. “ Ge zult niet lachen met hem „ zegt de wagenmaker nog. En als ze naar huis gingen stonden daar onderweg twee boomen en de boeren, die bij hem waren, moesten daar op. Ja, ja, ze moeten zij willen of niet op die boomen kruipen.

Die Vic Hens die was in Indië geweest en die had dat daar opgedaan. Gij mocht een zak klaverzaad in een mijt gieten, die kon die daar uitrapen.

V. Eene van den Ossenhoek die komt 's avonds van de kermis en uit een sparrenbosch komt er iets uitgebld en dat pakte hem op en voerde hem in een root (poel waar men het vlas in te rooten legt). Die mensch is daarvan uitgeteerd.

VI. Van Kamp van Sint Pauwels die kocht eens van een oud vrouwken een Zwitserschen zakdoek en daar stak daar een doosken in ; en die kon daar niet van af ; en die moest overal gaan vechten. Dan gingen ze daarvoor bij den pastoor en de pastoor riep hem drie keeren en dan was hij daarvan verlost.

Maurits De Meyer.

Volkshumor.

Addenda en Corrigenda.

B) Lijst der Spotgezegden en -rijmpjes (1)

12. AAIGEM : " *Vrekkig Aaigem* „
Daar woont " beestig „ volk.
Uit den volksmond te Burst.
6. BAARDEGEM : b) " *Gelukkig Baardegem, waar het nooit gebrand heeft of branden zal !* „
In verband met dit gezegde, haalden wij in O. Z. IVe jg, blz, 25, een uittreksel aan uit de *Monografie van Baardegem* door R. De Clercq, verschenen in *Toerisme*, VII, 14 vlg. In *Eigen Schoon en De Brabander*, XI, 308 vlg., betoogt M. Sacré terecht : 1°) dat de aangehaalde woorden niet uitgesproken werden door pastoor de Bidou (1739-1766), maar wel door pastoor J. Vander Meeren (1665-1691) ; 2°) dat Baardegem niet werd gebrandschat na de beschieting van Brussel door de Villeroy op 13ⁿ Aug. 1696, maar wel in Jan. 1684. Baardegem werd toch verbrand den 25ⁿ Sept. 1689. Zie ook *De Potter en Broeckaert, Baardegem*, blz. 13-14.

(1) Zie *Oostvl. Z.*, IV jg, blz. 22, 42, 59, 75 ; V jg, blz. 10, 74, 105 ; VI jg, blz. 53.

62. BACHTE-MARIA-LÆERNE :

“ *Bachte,*
Zeven huizen
En een kerke
Maakt achte „

Uit den volksmond opgeteekend door Cl. Trefois.

72. BAVEGEM : “ *Het plattebeurze Bavegem „*

Zie Oordegem (V jg. 78).

11. BEVEREN (WAAS) : a) “ *Een Beversche maat schenken „*

Nopens dit gezegde ontvingen wij volgende mededeeling van den h^r De Decker, vrederechter, Temsche :

“ De oude heerlijkheid van Beveren Waas (men schreef vroeger Beveren *neven* het Land van Waas, want, een grafelijk hoofdleen zijnde, wilde het niets gemeens hebben met het Land van Waas en van dezès baljuw niet in de “ repartitie „ van lasten begrepen worden) strekte haar gebied uit, niet alleen over dorp en omtrek Beveren, maar ook over menige “ spleten „ (enclaves) in 't Land van Waas. De heeren van Beveren hadden niet alleen eigen gerecht, hooger en lager, maar zelfs eigen maten voor granen, dranken, welke maten een weinig grooter waren dan de Gentsche, in 't Land van Waas in gebruik. Zoo kwam het dat in St. Niklaas, waar omtrent de helft van het dorp eene “ spleet „ der heerlijkheid Beveren was, twee maten in gebruik waren, de Gentsche en de Beversche, en vandaar dat men er verkoos, in Beversche maat bediend te worden. „

Zie ook “ *Vlaamsche Zanten* „, I jg., 15, 47, 79, 93, en 110.

112. BOEKEL (SINT-BLASIUS) : “ *Van Blaas-Boekel, waar die geitebok verhageld is. „*

Wordt geantwoord aan iemand, die vraagt vanwaar men vandaan is, wanneer men het hem niet zeggen wil.

Medegedeeld door den h^r J. Cornelissen.

12. BOTTELARE : b) "*Bot Bottelare* „
Woordspeling op den naam.
e) "*Rijk Bottelare* „
Bottelare is een rijke gemeente.
Medegedeeld door den h^r Cl. Tréfois.
13. BREIVELDE : d) "*'k Wille nen duivel zijn, zoo groot as de kerke van Braivelde* „.
Gedurende een ganschen tijd was er geen kerk aldaar, daar de oude afgebroken was om ze door een nieuwe te vervangen. Is. Teirlinck (Idioticon, I, 381).
15. DENDERBELLE : b) : "*Ze moet naar Belle, heur tong is te lang.*
Te Denderbelle, *Sinksenbelle* genoemd, omdat men met Sinksen daar in bedevaart gaat tegen de kinderstuipen, staat in het hofje van een kasteel een steenen postuur, verbeeldend een vrouw, wier tong geslepen wordt aan een grooten slijpsteen. Vandaar dat men de inwoners van Denderbelle ook noemt "*de tongslippers* „. Uit den volksmond. Zie ook Mevr. Battaille-Hiel. (Kinder spelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde. blz. 149).
18. DENDERMONDE : f) "*De poorten van Dendermonde sluiten met een koolstek.* „

(Wordt voortgezet).

Boekbesprekingen.

Robert De Leye - Onze oude Dendermondsche Volksliederen en nieuwe Gildelieder en. - Tweede veel vermeerderde uitgave. - Dendermonde, druk. J. Van Lantschoot-Moens, 1930. 30 pag. 8°.

Het werk vangt aan met een korte studie over de volksliederen. Daarna volgen, vergezeld van de melodie en uitleggende nota's : 1. Het lied van St. Crispijn ; 2. Nen Mimbol ; 3. De Leeuwerck ; 4. Van Sinte Cecilia ; 5. Meiliedeke ;

6. St. Sebastiaansgilde ; 7. Kermislied ; 8. Sint Rochus ; 9. St. Joris ; 10. 't Klein Peerd ; 11. 't Schipken ; 12. Het Lied van 1878 ; 13. Het Liedje der Pompiers ; 14. Het Ros Beiaard ; 15. 't Rad van Avontuur ; 16. Gilde der Voermans ; 17. Oud Kerstlied ; 18. De Dendermondsche Raf ; 19. De Knaptand ; 20. De Walvisch ; 21. De Rosiers ; 22. Kinderliedje ; 23. Oude Aria.

Deze verzameling wordt warm aanbevolen aan al de folkloristen, die zich bezighouden met de studie onzer oude volksliederen.

P. Van den Broeck.

Ladrière (R). Beknopte Muntengeschiedenis der Stad Gent. Uitg. R. De Paepe, Bevrijdingsdreef, 260, Gent, 1933. 53 blz., geïll. Prijs : 5 fr.

Ons medelid h^r R. Ladrière, de bekende Gentsche penningkundige, stelt zich in dit werkje ten doel een beknopte geschiedkundige beschrijving te geven van het muntwezen te Gent en de vorsten te doen kennen, die aldaar gemunt hebben. Deze zijn ten getalle van 17, van Karel den Kale (840-877) af tot Filips den Schoone (1482-1506). Er werd nog munt geslagen te Gent van 1581 tot 1584 bij machtiging van Filips II. S. wijdt ook een kort hoofdstuk aan de plaatselijke noodmunten door het gemeentebestuur uitgegeven tijdens den wereldoorlog.

Methodisch opgevat, rijk geïllustreed, is deze beknopte studie een interessante bijdrage tot de geschiedenis van het muntwezen in ons land.

F. V. Es.

Wij hebben nog ontvangen :

Peeters Karel. De Wuustwezelsche Dorpskeuren (XVe - XVIIe eeuw). Vergelijkende studie. Overdruk van de Versl. en Mededeel. der Kon. Vl. Academie (Aug. 1932), 119 blz. 2 kaarten buiten tekst.

Vandendries (Pierre). Le Baiser des Chemins, met een inleiding van Hélène Vacaresco en drie houtsneden van Flip Van Hove. Editions de la revue Evasion, Dieststraat, 52, Leuven, 1932. Prijs : 10 fr.
